Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ANTHONY MICHAEL COLLINS
της 16ης Φεβρουαρίου 2023[1]

Υπόθεση C-520/21

Arkadiusz Szcześniak
κατά
Bank M. SA,
παρισταμένων των:
Rzecznik Praw Obywatelskich,
Rzecznik Finansowy,
Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa – Śródmieście w Warszawie
Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego

[Αίτηση του Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Βαρσοβίας – Śródmieście, Βαρσοβία, Πολωνία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές – Άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1 – Σύμβαση ενυπόθηκου δανείου – Ρήτρες μετατροπής – Συνέπειες της διαπιστώσεως ότι η σύμβαση είναι στο σύνολό της άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικές ρήτρες – Δυνατότητα έγερσης πρόσθετων αξιώσεων πέραν της επιστροφής της χρηματικής παροχής – Αδικαιολόγητος πλουτισμός – Αποτρεπτικό αποτέλεσμα – Αποτελεσματικότητα»

I. Εισαγωγή

1. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Πολωνία χορήγησαν, σε καταναλωτές που επιθυμούσαν την αγορά ακινήτων, δεκάδες χιλιάδες στεγαστικά δάνεια τα οποία συνομολογήθηκαν σε ελβετικά φράγκα (στο εξής: CHF) ή ήταν συνδεδεμένα με το νόμισμα αυτό. Τα ενυπόθηκα αυτά δάνεια είχαν πολύ μεγάλη ζήτηση δεδομένου ότι προσέφεραν στους δανειολήπτες το πλεονέκτημα πολύ ευνοϊκότερων επιτοκίων σε σχέση με τα ισχύοντα για τα δάνεια που συνομολογούνταν σε πολωνικά ζλότι (στο εξής: PLN). Με την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσεως, η συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ CHF και PLN επιδεινώθηκε για τους κατόχους ζλότι. Χιλιάδες δανειολήπτες, συμπεριλαμβανομένου του ενάγοντος της κύριας δίκης, άσκησαν αγωγές εις βάρος των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από τα οποία είχαν λάβει τα στεγαστικά τους δάνεια. Υποστήριξαν δε ενώπιον των πολωνικών δικαστηρίων ότι ήταν καταχρηστικές οι

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

περιλαμβανόμενες στις συμβάσεις στεγαστικών δανείων ρήτρες μετατροπής από PLN σε CHF και από CHF σε PLN (στο εξής: ρήτρες μετατροπής). Σε αρκετές από τις υποθέσεις αυτές, τα δικαστήρια έκαναν δεκτό το επιχείρημα αυτό και έκριναν άκυρες στο σύνολό τους τις συμβάσεις ενυπόθηκων δανείων.

2. Στο πλαίσιο μιας εξ αυτών των ενδίκων διαφορών, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Śródmieście, Βαρσοβία, Πολωνία) ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν τα συμβαλλόμενα μέρη, σε συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και χρηματοπιστωτικού ιδρύματος σύμβαση ενυπόθηκου δανείου η οποία κρίθηκε άκυρη στο σύνολό της διότι περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, μπορούν να εγείρουν πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν στο πλαίσιο της εν λόγω συμβάσεως πλέον των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία οχλήσεως.

II. Νομικό πλαίσιο

A. Δίκαιο της Ένωσης

3. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές[2], ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, αν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

4. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

5. Το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

[2] ΕΕ 1993, L 95, σ. 29.

Β. Πολωνικό δίκαιο

6. Το άρθρο 5 του ustawa – Kodeks cywilny (νόμου περί του αστικού κώδικα) της 23ης Απριλίου 1964 (στο εξής: αστικός κώδικας) [3] ορίζει τα εξής:

«Απαγορεύεται η άσκηση του δικαιώματος κατά τρόπο που αντιβαίνει στον κοινωνικοοικονομικό σκοπό του δικαιώματος ή στις αρχές της κοινωνικής συμβίωσης. Μια τέτοια πράξη ή παράλειψη του δικαιούχου δεν θεωρείται άσκηση του δικαιώματος και δεν απολαύει προστασίας.»

7. Το άρθρο 58, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα ορίζει ότι «[κάθε] δικαιοπραξία που αντίκειται στον νόμο ή αποσκοπεί στην καταστρατήγησή του είναι άκυρη, εκτός αν η σχετική διάταξη ορίζει διαφορετικά, ιδίως αν ορίζει ότι οι ακυρωθέντες όροι της δικαιοπραξίας αντικαθίστανται από σχετικές διατάξεις του νόμου».

8. Το άρθρο 385^1, παράγραφοι 1 και 2, του αστικού κώδικα έχει ως εξής:

«1. Οι ρήτρες σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή αν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και πλήττει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Αυτό δεν ισχύει για ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, ιδίως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια.

2. Εάν μια συμβατική ρήτρα δεν είναι δεσμευτική για τον καταναλωτή σύμφωνα με την παράγραφο 1, η σύμβαση παραμένει κατά τα λοιπά δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη.»

9. Το άρθρο 405 του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«Όποιος αποκόμισε περιουσιακό όφελος χωρίς νόμιμη αιτία με ζημία άλλου υποχρεούται να αποδώσει την ωφέλεια σε είδος και, αν αυτό δεν είναι δυνατό, να επιστρέψει την αξία της.»

10. Το άρθρο 406 του αστικού κώδικα προβλέπει τα ακόλουθα:

«Η υποχρέωση απόδοσης του περιουσιακού οφέλους δεν περιλαμβάνει μόνον την ωφέλεια που αποκόμισε άμεσα ο λήπτης αλλά και ό,τι περιήλθε σε αυτόν, σε περίπτωση διάθεσης, απώλειας ή ζημίας, ως αντάλλαγμα ή προς αποκατάσταση της ζημίας.»

11. Το άρθρο 410 του αστικού κώδικα έχει ως εξής:

«1. Οι διατάξεις των προηγούμενων άρθρων έχουν ιδίως εφαρμογή σε περίπτωση αχρεωστήτως καταβληθείσας παροχής.

2. Η παροχή είναι αχρεώστητη αν αυτός που την εκπλήρωσε δεν υπείχε γενικώς υποχρέωση ή δεν υπείχε υποχρέωση έναντι του προσώπου προς το οποίο κατέβαλε, ή αν εξέλιπε η αιτία της παροχής ή δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος σκοπός της, ή αν η δικαιοπραξία από την οποία πηγάζει η υποχρέωση παροχής ήταν άκυρη και δεν κατέστη έγκυρη μετά την εκπλήρωση της παροχής.»

[3] Dz. U. του 1964, αριθ. 16, τεύχος 93.

12. Κατά το άρθρο 455 του αστικού κώδικα, «εάν δεν ορίζεται προθεσμία για την εκπλήρωση της παροχής ή δεν προκύπτει τέτοια προθεσμία από τη φύση της ενοχής, η παροχή πρέπει να εκπληρωθεί αμέσως μόλις ο οφειλέτης οχληθεί προς εκτέλεση».

13. Το άρθρο 481, παράγραφοι 1 έως 3, του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«1. Εάν ο οφειλέτης καταστεί υπερήμερος ως προς την εκπλήρωση χρηματικής παροχής, ο δανειστής δύναται να αξιώσει τόκους υπερημερίας ακόμη και αν ο ίδιος δεν υπέστη ζημία ή η υπερημερία οφείλεται σε γεγονότα για τα οποία δεν ευθύνεται ο οφειλέτης.

2. Εάν δεν καθορίζεται επιτόκιο υπερημερίας, οι νόμιμοι τόκοι υπερημερίας υπολογίζονται με βάση το επιτόκιο αναφοράς της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας συν 5,5 εκατοστιαίες μονάδες. Ωστόσο, εάν η απαίτηση τοκίζεται με υψηλότερο επιτόκιο, ο δανειστής μπορεί να αξιώσει τόκους υπερημερίας με αυτό το υψηλότερο επιτόκιο.

[…]

3. Σε περίπτωση αδυναμίας παροχής εκ μέρους του οφειλέτη, ο δανειστής μπορεί επίσης να απαιτήσει την αποκατάσταση της ζημίας βάσει των γενικών κανόνων».

III. Τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, το προδικαστικό ερώτημα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

14. Στις 25 Ιουλίου 2008 ο Arkadiusz Szcześniak (στο εξής: A.S.) και η σύζυγός του, E.S., δύο καταναλωτές, συνήψαν σύμβαση ενυπόθηκου δανείου με την πολωνική Bank M., συνολικού ποσού 329 707,24 PLN (περίπου 73 000 ευρώ), με σκοπό την ανέγερση κατοικίας. Η διάρκεια του δανείου, το οποίο ήταν αποπληρωτέο σε ισόποσες μηνιαίες δόσεις, ήταν 336 μήνες. Το κυμαινόμενο επιτόκιο του δανείου ανερχόταν στο ύψος του επιτοκίου αναφοράς LIBOR τριμήνου (CHF) πλέον του καθορισμένου από το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα περιθωρίου.

15. Το ποσό του δανείου συνομολογήθηκε και εκταμιεύθηκε σε PLN. Το ποσό αυτό ήταν συνδεδεμένο με το CHF, κατόπιν μετατροπής του σύμφωνα με την τιμή αγοράς του CHF βάσει του ισχύοντος στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών κατά τη χρονική στιγμή εκταμιεύσεως του δανείου. Οι μηνιαίες δόσεις του δανείου είχε συμφωνηθεί να καταβάλλονται σε PLN κατόπιν μετατροπής σύμφωνα με τον ισχύοντα στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών κατά την ημερομηνία καταβολής εκάστης δόσεως. Αυτές οι ρήτρες μετατροπής περιέχονταν σε υπόδειγμα συμβάσεως που χρησιμοποιούσε το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα. Στις 6 Σεπτεμβρίου 2011 τα συμβαλλόμενα μέρη τροποποίησαν τη σύμβαση ενυπόθηκου δανείου προκειμένου να παρασχεθεί στους A.S. και E.S. η δυνατότητα καταβολής των μηνιαίων δόσεων απευθείας σε CHF.

16. Ο A.S. και η E.S. κατέβαλλαν τακτικά τις μηνιαίες δόσεις τους, όταν καθίσταντο απαιτητές.

17. Στις 31 Μαΐου 2021 ο A.S. άσκησε αγωγή κατά της Bank M. ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ζητώντας να του καταβληθεί το συνολικό ποσό των 3 660,76 PLN (περίπου 800 ευρώ), πλέον νόμιμων τόκων υπερημερίας από τις 8 Ιουνίου 2021 μέχρι την ημερομηνία εξοφλήσεως του εν λόγω ποσού[4]. Υποστήριξε δε ότι η επίμαχη σύμβαση ενυπόθηκου δανείου

[4] Ο A.S. ζητεί, επίσης, να του επιστραφούν όλες οι καταβληθείσες μηνιαίες δόσεις. Η αξίωση αυτή δεν αποτελεί αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης στο πλαίσιο της οποίας υποβλήθηκε η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

περιέχει καταχρηστικές ρήτρες οι οποίες την καθιστούν άκυρη στο σύνολό της. Συνεπώς, η Bank M. εισέπραττε τις μηνιαίες δόσεις του δανείου χωρίς νόμιμη αιτία. Ειδικότερα, κατά το χρονικό διάστημα από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο του 2011, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα εισέπραξε, από τον ίδιο και τη σύζυγό του, μηνιαίες δόσεις συνολικού ποσού 7 769,06 PLN (περίπου 1 700 ευρώ). Λαμβανομένου δε υπόψη ότι η Bank M. χρησιμοποίησε το συγκεκριμένο ποσό κατά το χρονικό διάστημα από τον Οκτώβριο του 2011 έως τον Δεκέμβριο του 2020, αποκόμισε κέρδος ανερχόμενο σε 7 321,51 PLN (περίπου 1 600 ευρώ)[5]. Ο A.S. υπολόγισε το ποσό αυτό βάσει του μέσου επιτοκίου των συμβάσεων των χορηγούμενων σε νοικοκυριά καταναλωτικών δανείων σε PLN[6].

18. Η Bank M. υποστηρίζει ότι η αγωγή του A.S. πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη. Διατείνεται δε ότι η επίμαχη σύμβαση ενυπόθηκου δανείου δεν περιέχει καταχρηστικές ρήτρες και, ως εκ τούτου, είναι έγκυρη. Σε περίπτωση που η σύμβαση κριθεί άκυρη, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, και όχι ο καταναλωτής, είναι αυτό που θεμελιώνει αξίωση για τη χρήση των καταβληθέντων χρημάτων.

19. Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, κατά το εθνικό δίκαιο, οι περιεχόμενες σε σύμβαση δανείου ρήτρες μετατροπής, όπως αυτές τις οποίες αφορά η αγωγή του A.S., είναι καταχρηστικές και παράνομες. Μετά την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Dziubak[7], η συμπερίληψη τέτοιων ρητρών σε δανειακή σύμβαση συνεπάγεται την ακύρωση της οικείας συμβάσεως στο σύνολό της. Η ακύρωση αυτή παράγει έννομες συνέπειες ex tunc, με αποτέλεσμα όλες οι παροχές που καταβλήθηκαν στο πλαίσιο της εκτελέσεως της συμβάσεως να πρέπει να επιστραφούν, δυνάμει του άρθρου 405, σε συνδυασμό με το άρθρο 410, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα. Κατά συνέπεια, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα μπορεί να απαιτήσει από τον δανειολήπτη να επιστρέψει το δανειακό κεφάλαιο, ενώ ο δανειολήπτης μπορεί να ζητήσει την επιστροφή των καταβληθεισών μηνιαίων δόσεων του δανείου, συμπεριλαμβανομένων διαφόρων εξόδων που κατέβαλε όπως οι προμήθειες, τα διοικητικά έξοδα και τα ασφάλιστρα. Κάθε συμβαλλόμενος μπορεί, επίσης, να ζητήσει από τον αντισυμβαλλόμενό του την καταβολή νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία της έγγραφης οχλήσεως[8].

20. Το ζήτημα που ανακύπτει στο πλαίσιο της αχθείσας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου διαφοράς έγκειται στο κατά πόσον οι συμβαλλόμενοι σε σύμβαση που κηρύχθηκε άκυρη έχουν το δικαίωμα να εγείρουν πρόσθετες αξιώσεις, συμπεριλαμβανομένης της αξίωσης αμοιβής, αποζημιώσεως, επιστροφής των εξόδων ή αναπροσαρμογής των καταβληθέντων ποσών, λόγω χρησιμοποιήσεως των χρημάτων για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα χωρίς νόμιμη αιτία. Το ζήτημα αυτό και, ειδικότερα, η πιθανή νομική βάση στην οποία στηρίζονται οι εν λόγω αξιώσεις αποτελούν αντικείμενο διχογνωμίας στην εθνική νομολογία και στην πολωνική βιβλιογραφία. Οι συχνότερα προβαλλόμενες νομικές βάσεις των εν λόγω αξιώσεων είναι είτε το άρθρο 405 του αστικού κώδικα (αδικαιολόγητος πλουτισμός) είτε η προαναφερθείσα διάταξη σε συνδυασμό με το άρθρο 410, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα (αχρεώστητη παροχή). Η έννοια της «αχρεώστητης παροχής» και, κατά μείζονα λόγο, του «αδικαιολόγητου πλουτισμού», αποτελούν σχετικά ευρείες έννοιες οι οποίες καλύπτουν ευρύ φάσμα υποθέσεων, συμπεριλαμβανομένων,

5 Ο A.S. ζητεί να του καταβληθεί το ήμισυ του ποσού των 7 321,51 PLN, ενώ το άλλο ήμισυ ανήκει στη σύζυγό του, η οποία δεν μετέχει ως διάδικος στην κύρια δίκη.

6 Ο A.S. προβάλλει τρεις εναλλακτικές μεθόδους για τον υπολογισμό του ποσού που αξιώνει από την Bank M. Πρώτον, την εφαρμογή του μέσου επιτοκίου των στεγαστικών δανείων σε PLN που χορηγούνται σε νοικοκυριά (3 472,35 PLN, περίπου 764 ευρώ). Δεύτερον, την εφαρμογή του μέσου επιτοκίου των καταθέσεων των νοικοκυριών (1 553,82 PLN, περίπου 342 ευρώ). Τρίτον, την εφαρμογή του δείκτη εξέλιξης της αγοραστικής δύναμης του χρήματος κατά τα έτη 2011 έως 2020 (963,37 PLN, περίπου 212 ευρώ). Ο A.S. επισημαίνει ότι τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση της αξιώσεώς του έναντι της Bank M.: η μεταφορά των χρημάτων στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, η μείωση της αγοραστικής δύναμης των μεταφερθέντων χρημάτων, η απώλεια της δυνατότητας χρήσεως των χρημάτων του και η χρήση των χρημάτων του από την Bank M.

7 Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819).

8 Βλ. άρθρο 481, παράγραφοι 1 και 2, και άρθρο 455 του αστικού κώδικα.

δυνητικώς, των αξιώσεων λόγω χρήσης κεφαλαίων άνευ συμβατικής βάσεως[9]. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι στην πλειονότητά τους οι Πολωνοί νομομαθείς, τα εθνικά όργανα και τα εθνικά δικαστήρια δεν δέχονται τη δυνατότητα εγέρσεως τέτοιου είδους αξιώσεων, υπογραμμίζοντας παράλληλα ότι, μέχρι σήμερα, οι αποφάσεις που έχουν εκδοθεί από τα εθνικά δικαστήρια αφορούν αξιώσεις εγερθείσες από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και όχι από δανειολήπτες. Η δικαιολογητική βάση στην οποία στηρίζονται οι εν λόγω αποφάσεις για την απόρριψη των αξιώσεων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων είναι ότι τέτοιου είδους αξιώσεις θα αναιρούσαν είτε την προστατευτική λειτουργία των διατάξεων περί καταχρηστικών ρητρών είτε τον σκοπό των διατάξεων που επιτάσσουν την ακύρωση των συμβάσεων που περιέχουν τέτοιες ρήτρες. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το εθνικό δίκαιο δεν παρέχει σαφή απάντηση στο ερώτημα αν, σε περίπτωση που έχουν καταβληθεί χρηματικά ποσά στο πλαίσιο συμβάσεως η οποία εν συνεχεία κηρύχθηκε άκυρη, η χρήση των εν λόγω χρημάτων άνευ συμβατικής βάσεως μπορεί να θεμελιώσει νόμιμη αξίωση.

21. Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το αν η δυνατότητα ασκήσεως μιας τέτοιας αγωγής συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, με τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, και τις αρχές της αποτελεσματικότητας, της αναλογικότητας και της ασφάλειας δικαίου. Παραπέμπει δε στη νομολογία του Δικαστηρίου η οποία αφορά τις συνέπειες της καταχρηστικότητας ρητρών περιεχόμενων σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές και τα δικαιώματα που αντλούν οι συμβαλλόμενοι υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις[10]. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι μέχρι τούδε το Δικαστήριο δεν έχει αποφανθεί ως προς το αν τα μέρη συμβάσεως συναφθείσας με καταναλωτή, η οποία κηρύχθηκε άκυρη λόγω μη συμμόρφωσης προς τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, έχουν το δικαίωμα να εγείρουν πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής της χρηματικής παροχής που καταβλήθηκε στο πλαίσιο της εν λόγω συμβάσεως. Ειδικότερα, το Δικαστήριο δεν έχει μέχρι στιγμής κρίνει αν οι συμβαλλόμενοι μπορούν να διεκδικήσουν αποζημίωση για τη χρήση κεφαλαίων άνευ συμβατικής βάσεως, την απώλεια της ευκαιρίας αποκόμισης οφέλους εξαιτίας προσωρινής αδυναμίας χρήσεως των κεφαλαίων τους, τα χρηματοοικονομικά και οργανωτικά έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν για την εκτέλεση της συμβάσεως και τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των χρημάτων με την πάροδο του χρόνου. Στον βαθμό που το Δικαστήριο εξέτασε παρεμφερείς αξιώσεις, η εξέταση αυτή έλαβε χώρα είτε στο πλαίσιο ερμηνείας οδηγιών στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών διαφορετικών από την οδηγία 93/13 είτε στο πλαίσιο ασκήσεως εκ μέρους του καταναλωτή του δικαιώματος υπαναχωρήσεως από τη σύμβαση.

22. Κατά το αιτούν δικαστήριο, τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και η αρχή της αποτελεσματικότητας αντιτίθενται στην έγερση οιωνδήποτε αξιώσεων του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος έναντι του καταναλωτή όσον αφορά τη χρήση του δανειακού κεφαλαίου από τον τελευταίο ή τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα κατά τη διαχείριση του δανείου. Η αξίωση του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος περιορίζεται μόνο στην επιστροφή του εκταμιευθέντος ποσού πλέον, ενδεχομένως, των νόμιμων τόκων υπερημερίας. Σε διαφορετική περίπτωση, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα θα αποκτούσαν όφελος από την εκ μέρους τους συμπερίληψη καταχρηστικών ρητρών στη σύμβαση δανείου και την επίδειξη συμπεριφοράς αντίθετης προς την καλή πίστη και τα χρηστά ήθη. Η προσέγγιση αυτή θα αποθάρρυνε επίσης τους καταναλωτές από τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων που

[9] Στη διάταξη περί παραπομπής, το αιτούν δικαστήριο χρησιμοποιεί τη φράση «χρήση του κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσεως». Η φράση «χρήση κεφαλαίων άνευ συμβατικής βάσεως» είναι, κατά τη γνώμη μου, καταλληλότερη, διότι καλύπτει τόσο την περίπτωση του δανειολήπτη όσο και εκείνη του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος.

[10] Το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει τις αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψεις 83 και 84), της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψεις 61 και 62), και της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 43).

αντλούν από την οδηγία 93/13, καθόσον μια τέτοια διεκδίκηση θα μπορούσε να έχει δυσμενείς συνέπειες, όπως την υποχρέωση αποζημιώσεως του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος για τη χρήση του δανειακού κεφαλαίου.

23. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι δεν αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικότητας η αναγνώριση στους καταναλωτές της δυνατότητας να εγείρουν έναντι των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής των καταβληθεισών μηνιαίων δόσεων και διαφόρων δαπανών όπως οι προμήθειες, τα διοικητικά έξοδα και τα ασφάλιστρα πλέον, ενδεχομένως, των νόμιμων τόκων υπερημερίας. Ωστόσο, η αποδοχή των εν λόγω αξιώσεων αντίκειται στον σκοπό της οδηγίας 93/13, η οποία επιδιώκει να αποτρέψει τους επαγγελματίες από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών και, σε περίπτωση χρήσης τους, να τους υποχρεώσει να επιστρέψουν στους καταναλωτές τα ποσά που καταβλήθηκαν συνεπεία καταχρηστικών ρητρών, ενώ η ευθύνη για οποιαδήποτε πρόσθετη απαίτηση θεωρείται δυσανάλογη και υπερβολική. Αντίκειται επίσης στην αρχή της ασφάλειας δικαίου. Εάν μια σύμβαση δανείου κηρυχθεί άκυρη στο σύνολό της διότι περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, η αρχή αυτή εφαρμόζεται προκειμένου οι απαιτήσεις των συμβαλλομένων να περιοριστούν μόνο στις χρηματικές παροχές που εκπληρώθηκαν προς εκτέλεση της συμβάσεως.

24. Υπό αυτές τις περιστάσεις, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Śródmieście, Βαρσοβία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] και οι αρχές της αποτελεσματικότητας, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας την έννοια ότι αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων από τον δικαστή κατά την οποία, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή είναι εξαρχής άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικούς συμβατικούς όρους, τα συμβαλλόμενα μέρη, πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν προς εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης (όσον αφορά το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, του δανειακού κεφαλαίου, και όσον αφορά τον καταναλωτή, των μηνιαίων δόσεων, εξόδων, προμηθειών και ασφαλίστρων), καθώς και των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, μπορούν να απαιτήσουν και οποιεσδήποτε άλλες παροχές, συμπεριλαμβανομένων απαιτήσεων (ειδικότερα αμοιβής, αποζημίωσης, επιστροφής εξόδων ή αναπροσαρμογής της παροχής) απορρεουσών από το γεγονός ότι:

1) ο εκπληρών τη χρηματική παροχή στερήθηκε προσωρινά τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τα κεφάλαιά του, οπότε απώλεσε τη δυνατότητα να τα επενδύσει και να αποκομίσει όφελος,

2) ο εκπληρών τη χρηματική παροχή υποβλήθηκε σε δαπάνες για την εξυπηρέτηση της σύμβασης δανείου και τη μεταφορά του χρηματικού ποσού στον αντισυμβαλλόμενο,

3) ο λήπτης της χρηματικής παροχής απέκτησε όφελος, καθώς μπορούσε να χρησιμοποιεί προσωρινά κεφάλαια τρίτου, έχοντας τη δυνατότητα να τα επενδύσει και να αποκομίσει όφελος,

4) ο λήπτης της χρηματικής παροχής είχε προσωρινά τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί κεφάλαια τρίτου χωρίς κόστος, γεγονός που θα ήταν αδύνατο υπό τις συνθήκες της αγοράς,

5) η αγοραστική δύναμη του χρήματος μειώθηκε με την πάροδο του χρόνου, πράγμα που συνεπάγεται πραγματική ζημία για τον εκπληρούντα τη χρηματική παροχή,

6) η προσωρινή διάθεση χρηματικού ποσού με σκοπό τη χρήση του μπορεί να εξομοιωθεί με παροχή υπηρεσίας για την οποία ο εκπληρών τη χρηματική παροχή δεν έλαβε αμοιβή;»

25. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν ο A.S., η Bank M., ο Rzecznik Praw Obywatelskich (Συνήγορος του Πολίτη, Πολωνία), ο Rzecznik Finansowy (Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής, Πολωνία), η Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa – Śródmieście w Warszawie (εισαγγελία πρωτοδικών Βαρσοβίας – Śródmieście, Βαρσοβία, Πολωνία), η Πολωνική και η Πορτογαλική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 12 Οκτωβρίου 2022, οι ως άνω μετέχοντες στη διαδικασία, μαζί με τον Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego (πρόεδρο της πολωνικής Επιτροπής χρηματοπιστωτικής εποπτείας), ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους και απάντησαν στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

IV. Ανάλυση

A. Επί του παραδεκτού

26. Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, στο μέτρο που ζητεί να του παρασχεθούν διευκρινίσεις όσον αφορά αξιώσεις καταναλωτών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, διατύπωσε το προδικαστικό ερώτημά του με γενικό τρόπο. Παρά το γεγονός ότι η εκκρεμής ενώπιόν του διαφορά αφορά αξίωση καταναλωτή και όχι αξίωση χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό για τους ακόλουθους τρεις λόγους.

27. Πρώτον, σύμβαση η οποία κηρύσσεται άκυρη, κατά το πολωνικό δίκαιο, λογίζεται ως ουδέποτε συναφθείσα, με συνέπεια τα συμβαλλόμενα μέρη να υποχρεούνται να επιστρέψουν τις εκατέρωθεν παροχές που έλαβαν στο πλαίσιο της συμβάσεως αυτής. Στις ένδικες διαδικασίες επιστροφής χρηματικών ποσών που έχουν καταβληθεί δυνάμει άκυρης συμβάσεως δανείου, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα προβάλλουν συχνά την ένσταση συμψηφισμού ή επικαλούνται δικαίωμα παρακράτησης[11] με την αιτιολογία ότι διατηρούν έναντι των καταναλωτών αξίωση επιστροφής του δανειακού κεφαλαίου. Η συγκεκριμένη ένσταση δύναται να προβληθεί παραδεκτώς σε οποιοδήποτε στάδιο μέχρι το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας σε δεύτερο βαθμό. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα μόνον όσον αφορά την αξίωση του καταναλωτή, είναι πολύ πιθανή, σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας, η υποβολή δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος με αντικείμενο παρεμφερείς αξιώσεις του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος με συνέπεια την αδικαιολόγητη παράταση της διαδικασίας[12]. Επομένως, η προβαλλόμενη από το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα θεμελίωση της, έστω και εικαζόμενης, αξιώσεώς του έναντι του καταναλωτή για την καταβολή αμοιβής λόγω χρήσεως του δανειακού κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσεως δεν έχει υποθετικό χαρακτήρα.

28. Δεύτερον, η επικρατούσα στην εθνική νομολογία άποψη είναι ότι, στο πλαίσιο αγωγής αδικαιολόγητου πλουτισμού, το δικάζον δικαστήριο δεν μπορεί να εξετάσει μόνον αν είναι βάσιμη η αξίωση του ενάγοντος αγνοώντας την πανομοιότυπη αξίωση του εναγομένου, ακόμη

[11] Στις γραπτές παρατηρήσεις της, η εισαγγελία πρωτοδικών Βαρσοβίας – Śródmieście επισημαίνει ότι υπάρχει πολύ μεγάλη πιθανότητα η Bank M. να προβάλει κάποια από τις ενστάσεις αυτές στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως.

[12] Με διάταξη της 9ης Δεκεμβρίου 2022 που κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 14 Δεκεμβρίου 2022 (υπόθεση C-756/22), το Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακό δικαστήριο Βαρσοβίας, Πολωνία), στο πλαίσιο αγωγής ασκηθείσας από την Bank M. κατά του A.S. και της E.S. η οποία αφορούσε το ίδιο ενυπόθηκο δάνειο, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα το οποίο έχει σχεδόν πανομοιότυπη διατύπωση με το προδικαστικό ερώτημα της υπό κρίση υποθέσεως.

και αν έχει αχθεί ενώπιόν του, στην πράξη, μόνον η πρώτη από τις αξιώσεις αυτές. Και τούτο διότι αν αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη κατέβαλαν αχρεωστήτως ομοειδείς παροχές (για παράδειγμα, χρηματικές παροχές στο ίδιο νόμισμα), απορρέουσες από την ίδια έννομη σχέση (για παράδειγμα, μια άκυρη δανειακή σύμβαση), μόνον ο συμβαλλόμενος που εισέπραξε το μεγαλύτερο ποσό θεωρείται ότι πλούτισε αδικαιολογήτως. Συνεπώς, ο ενδεχόμενος αδικαιολόγητος πλουτισμός συνίσταται στη διαφορά μεταξύ των δύο επίμαχων ποσών.

29. Τρίτον, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Πολωνία εκφράζουν δημοσίως την άποψη ότι οι καταναλωτές που ασκούν αγωγές για την ακύρωση δανειακών συμβάσεων οι οποίες περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες θα υποστούν εκτεταμένες αρνητικές συνέπειες διότι, σε περίπτωση ευδοκιμήσεως των εν λόγω αγωγών, θα κληθούν να καταβάλουν αμοιβή στην τράπεζα για τη χρήση του δανειακού κεφαλαίου χωρίς νόμιμη αιτία και να επιστρέψουν ορισμένα έξοδα. Οι συγκεκριμένες χρηματοοικονομικές συνέπειες αποθαρρύνουν πολλούς καταναλωτές από την άσκηση των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13. Συνεπώς, για τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων των καταναλωτών στην Πολωνία, είναι επιβεβλημένη η κατηγορηματική απάντηση του Δικαστηρίου στο ερώτημα αν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δικαιούνται να εγείρουν τέτοιου είδους αξιώσεις.

30. Κατά πάγια νομολογία, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, τόσο την αναγκαιότητα προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει. Επομένως, τα προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης τεκμαίρονται λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει αίτηση εθνικού δικαστηρίου για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία τα οποία είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί [13].

31. Κατά τη γνώμη μου, η υπό κρίση υπόθεση δεν εμπίπτει σε καμία από τις περιπτώσεις στις οποίες δύναται να ανατραπεί το τεκμήριο λυσιτέλειας.

32. Είναι αληθές ότι η ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου διαφορά δεν έχει άμεσα ως αντικείμενο την αξίωση χρηματοπιστωτικού ιδρύματος έναντι καταναλωτή για την καταβολή αμοιβής λόγω χρήσεως του δανειακού κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσεως. Από τις διευκρινίσεις του αιτούντος δικαστηρίου καταδεικνύεται ότι, προκειμένου να αποφανθεί επί της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εξετάσει, από πλευράς τόσο του καταναλωτή όσο και του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, τις συνέπειες της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου για αξιώσεις πέραν της επιστροφής των χρηματικών παροχών που καταβλήθηκαν εκατέρωθεν στο πλαίσιο της εν λόγω συμβάσεως. Επιπλέον, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Bank M. επισήμανε ότι έχει εγείρει τέτοιου είδους αξιώσεις στο πλαίσιο χωριστής αγωγής, η εκδίκαση της οποίας έχει ανασταλεί ενόσω εκκρεμεί η έκδοση της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου στην υπό κρίση υπόθεση. Συμμερίζομαι, επίσης, την άποψη της Πολωνικής Κυβερνήσεως ότι οι διευκρινίσεις που ζητεί το αιτούν δικαστήριο όσον αφορά τις αξιώσεις χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων έναντι των καταναλωτών για την καταβολή αμοιβής λόγω της

[13] Απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2022, Baltijas Starptautiskā Akadēmija και Stockholm School of Economics in Riga (C-164/21 και C-318/21, EU:C:2022:785, σκέψεις 32 και 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

χρήσεως του δανειακού κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσεως είναι αναγκαίες προκειμένου το αιτούν δικαστήριο να είναι σε θέση να εκτιμήσει όλες τις συνέπειες της αγωγής του A.S. για την ακύρωση της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου.

33. Εκ των ανωτέρω συνάγεται, κατά τη γνώμη μου, ότι το προδικαστικό ερώτημα συνδέεται άμεσα με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης. Συνεπώς, δεν έχει υποθετικό χαρακτήρα όσον αφορά τις αξιώσεις χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων έναντι καταναλωτών για την καταβολή αμοιβής λόγω της χρήσεως του δανειακού κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσεως. Η διάταξη περί παραπομπής περιέχει όλα τα απαραίτητα πραγματικά και νομικά στοιχεία προκειμένου να δοθεί απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα. Ως εκ τούτου, προτείνω στο Δικαστήριο να κρίνει ότι το προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό στο σύνολό του.

34. Το ανωτέρω συμπέρασμα ουδόλως μεταβάλλεται από τον ισχυρισμό της Bank M. ότι οι συνέπειες της ακυρώσεως σύμβασης αποτελούν ζητήματα που άπτονται του εθνικού δικαίου, τα οποία δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13. Η Bank M. παρατηρεί, ειδικότερα, ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ερμηνεύσει τις διατάξεις του πολωνικού δικαίου που διέπουν, μεταξύ άλλων, τις αποκαλούμενες «συμπληρωματικές αξιώσεις» (άρθρα 224 και 225 του αστικού κώδικα[14]), την αδικοπρακτική ευθύνη (άρθρο 415 του αστικού κώδικα[15]), την αποκαλούμενη «αναπροσαρμογή της χρηματικής παροχής» (άρθρο 358[1], παράγραφος 3, του αστικού κώδικα[16]) ή τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (άρθρα 405 και 410 του αστικού κώδικα).

35. Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί της ερμηνείας εθνικών διατάξεων ή να κρίνει αν η ερμηνεία τους από το εθνικό δικαστήριο είναι ορθή, δεδομένου ότι η ερμηνεία αυτή εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων[17]. Ευτυχώς, το προδικαστικό ερώτημα, όπως έχει διατυπωθεί από το αιτούν δικαστήριο, αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, και πιο συγκεκριμένα των διατάξεων των άρθρων 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 καθώς και των ενωσιακών αρχών της αποτελεσματικότητας, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας, οι οποίες σαφώς υπάγονται στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Το αιτούν δικαστήριο δεν ζητεί από το Δικαστήριο να του παράσχει διευκρινίσεις σχετικά με τις εθνικές διατάξεις στις οποίες στηρίζονται οι αξιώσεις των καταναλωτών και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που αναφέρονται στη διάταξη περί παραπομπής, αλλά, αντιθέτως, να του υποδείξει αν η εν λόγω οδηγία και οι ως άνω αρχές του δικαίου της Ένωσης επιτρέπουν την προβολή

[14] Κατά το άρθρο 224, παράγραφοι 1 και 2, του αστικού κώδικα:
«1. Ο καλόπιστος νομέας δεν υποχρεούται να καταβάλλει αντίτιμο για τη χρήση του πράγματος και δεν ευθύνεται για τη φθορά, τη χειροτέρευση ή την απώλειά του. Αποκτά την κυριότητα των φυσικών καρπών που παρήχθησαν από το πράγμα κατά τη διάρκεια της νομής του και παρακρατεί τους ληφθέντες πολιτικούς καρπούς, εφόσον αυτοί κατέστησαν απαιτητοί κατά τη διάρκεια της νομής του.
2. Ωστόσο, από τη στιγμή που ο καλόπιστος νομέας ενημερώνεται ότι έχει ασκηθεί εις βάρος του αγωγή για την απόδοση του πράγματος, υποχρεούται να καταβάλλει αντίτιμο για τη χρήση του και ευθύνεται για τη φθορά, τη χειροτέρευση ή την απώλειά του, εκτός αν η εν λόγω χειροτέρευση ή απώλεια δεν οφείλεται σε υπαιτιότητά του. Υποχρεούται επίσης να αποδώσει τους καρπούς που αποκόμισε, εφόσον δεν τους έχει καταναλώσει, και να καταβάλει την αξία των καρπών που έχει ήδη καταναλώσει».
Το άρθρο 225 του αστικού κώδικα έχει ως ακολούθως:
«Ο κακόπιστος νομέας έχει έναντι του κυρίου τις ίδιες υποχρεώσεις με εκείνες που υπέχει ο καλόπιστος νομέας από τη στιγμή που μαθαίνει ότι έχει ασκηθεί εις βάρος του αγωγή με αντικείμενο την απόδοση του πράγματος. Ωστόσο, ο κακόπιστος νομέας υποχρεούται επιπλέον να αποδώσει την αξία των κερδών που δεν έλαβε λόγω κακής διαχείρισης και ευθύνεται για οποιαδήποτε χειροτέρευση ή απώλεια του πράγματος, εκτός εάν αυτό θα είχε υποβαθμιστεί ή χαθεί ακόμη και αν βρισκόταν στην κατοχή του νόμιμου δικαιούχου».

[15] Το άρθρο 415 του αστικού κώδικα ορίζει ότι «[ό]ποιος ζημιώνει άλλο πρόσωπο υποχρεούται να αποκαταστήσει τη ζημία που προκάλεσε». Κατά το άρθρο 361, παράγραφος 2, του εν λόγω κώδικα, ο ζημιωθείς δύναται να ζητήσει αποζημίωση όχι μόνο για τη θετική ζημία που υπέστη (damnum emergens) αλλά και για τα διαφυγόντα κέρδη (lucrum cessans).

[16] Κατά το άρθρο 358[1], παράγραφος 3, του αστικού κώδικα «[σε] περίπτωση σημαντικής μεταβολής της αγοραστικής δύναμης του χρήματος μετά τη γένεση της ενοχής, το δικαστήριο δύναται, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των συμβαλλομένων και σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής συμβίωσης, να τροποποιήσει το ποσό ή τον τρόπο εκπλήρωσης της χρηματικής παροχής, ακόμη και αν έχουν καθοριστεί με δικαστική απόφαση ή στη σύμβαση».

[17] Απόφαση της 3ης Ιουλίου 2019, UniCredit Leasing (C-242/18, EU:C:2019:558, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

τέτοιων αξιώσεων. Όπως διευκρινίζεται στο σημείο 41 των παρουσών προτάσεων, η εθνική ρύθμιση της προστασίας που εγγυάται στους καταναλωτές η οδηγία 93/13 δεν μεταβάλλει ούτε την έκταση ούτε την ουσία της προστασίας αυτής.

Β. Επί της ουσίας

36. Με το προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου ζητείται, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και οι αρχές της αποτελεσματικότητας, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων κατά την οποία, σε περίπτωση που η συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή δανειακή σύμβαση κηρυχθεί άκυρη στο σύνολό της διότι περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, οι συμβαλλόμενοι μπορούν να εγείρουν πρόσθετες εκατέρωθεν αξιώσεις πέραν της επιστροφής της καταβληθείσας χρηματικής παροχής προς εκτέλεση της σύμβασης και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

37. Το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία, όσον αφορά τόσο την εξουσία διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφορήσεως, κατάσταση η οποία τον υποχρεώνει να προσχωρήσει στους όρους που έχει καταρτίσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας, αδυνατώντας να επηρεάσει το περιεχόμενό τους [18].

38. Λόγω της ασθενέστερης θέσης στην οποία βρίσκεται ο καταναλωτής, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 απαγορεύει τυποποιημένες ρήτρες οι οποίες, κατά παράβαση των απαιτήσεων καλής πίστεως, δημιουργούν εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από τη σύμβαση. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές.

39. Η οδηγία 93/13, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτουν επαγγελματίες με καταναλωτές. Άπαξ και μια ρήτρα κριθεί καταχρηστική, και ως εκ τούτου άκυρη, εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να αποκλείσει πλήρως την εφαρμογή της ώστε να μην παράγει δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός και αν αντιτίθεται σε αυτό ο καταναλωτής [19]. Κατά συνέπεια, συμβατική ρήτρα η οποία κρίνεται καταχρηστική πρέπει καταρχήν να θεωρείται ως ουδέποτε υπάρξασα και, επομένως, δεν δύναται να παράγει αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Η διαπίστωση με δικαστική απόφαση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας τέτοιας ρήτρας πρέπει καταρχήν να συνεπάγεται την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν υπήρχε η εν λόγω ρήτρα [20].

[18] Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia (C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 49).

[19] Απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance (C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 36).

[20] Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 61).

40. Ειδικότερα, η υποχρέωση του εθνικού δικαστή να αποκλείσει την εφαρμογή καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας η οποία επιβάλλει την πληρωμή ποσών που κρίνεται ότι δεν οφείλονται εμπεριέχει και την υποχρέωση επιστροφής των εν λόγω ποσών. Η μη επιστροφή τους θα υπονόμευε το αποτρεπτικό αποτέλεσμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 [21].

41. Μολονότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, «τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας», η διαμόρφωση από το εθνικό δίκαιο του πλαισίου για την προστασία την οποία εγγυάται στους καταναλωτές η οδηγία 93/13 δεν επιτρέπεται να τροποποιήσει την έκταση ούτε, επομένως, την ουσία της προστασίας αυτής. Κατά συνέπεια, εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν το λεπτομερές πλαίσιο για τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση και για την υλοποίηση των συγκεκριμένων εννόμων συνεπειών της διαπιστώσεως αυτής. Η εν λόγω διαπίστωση πρέπει να καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής ελλείψει της εν λόγω καταχρηστικής ρήτρας, ιδίως επί τη βάσει του δικαιώματος για επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αχρεωστήτως, εις βάρος του, ο επαγγελματίας κατ' εφαρμογήν της εν λόγω καταχρηστικής ρήτρας [22].

42. Όσον αφορά τις συνέπειες που έχει για το κύρος μιας σύμβασης η διαπίστωση ότι ορισμένες εκ των ρητρών της είναι καταχρηστικές, κατά το δεύτερο σκέλος του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, «η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, αν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες». Σκοπός της εν λόγω διατάξεως δεν είναι η ακύρωση όλων των συμβάσεων που περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες, αλλά η αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των συμβαλλομένων μερών και η καταρχήν διατήρηση του κύρους της συμβάσεως ως όλου [23]. Καταρχήν, η επίμαχη σύμβαση εξακολουθεί να ισχύει χωρίς καμία άλλη τροποποίηση πέραν εκείνης που προκύπτει από την κατάργηση των καταχρηστικών ρητρών, κατά το μέτρο που, βάσει των κανόνων του εσωτερικού δικαίου, η διατήρηση σε ισχύ της συμβάσεως είναι νομικώς εφικτή, πράγμα το οποίο απομένει να επαληθευθεί αντικειμενικώς [24].

43. Από τη διάταξη περί παραπομπής καθίσταται προφανές ότι, κατά το πολωνικό δίκαιο, η απαλοιφή των καταχρηστικών ρητρών μετατροπής που περιέχονται σε δανειακή σύμβαση συνεπάγεται την ακύρωση της εν λόγω συμβάσεως στο σύνολό της, διότι αυτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται χωρίς τις ρήτρες αυτές και ότι η εν λόγω ακύρωση παράγει έννομες συνέπειες ex tunc.

44. Η οδηγία 93/13 δεν καθορίζει τις συνέπειες που έχει η διαπίστωση ότι μια συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή σύμβαση δεν υφίσταται νομικώς μετά την απαλοιφή των καταχρηστικών ρητρών της. Ουδεμία διάταξη της οδηγίας απαιτεί, υπό τις περιστάσεις αυτές, τα κράτη μέλη να επιτρέπουν στους συμβαλλομένους την εκατέρωθεν έγερση πρόσθετων αξιώσεων πέραν της επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων με βάση την καταχρηστική συμβατική ρήτρα ποσών. Όπως ορθώς υποστηρίζουν ο A.S., ο Συνήγορος του Πολίτη, ο

[21] Όπ.π., σκέψεις 62 και 63.

[22] Όπ.π., σκέψεις 64 έως 66.

[23] Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207, σκέψη 40 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[24] Όπ.π., σκέψη 51 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι το δεύτερο σκέλος του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν καθορίζει τα κριτήρια βάσει των οποίων η σύμβαση μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει μετά την απαλοιφή των καταχρηστικών ρητρών αλλά, αντιθέτως, επιτρέπει στην εθνική έννομη τάξη να καθορίσει τα κριτήρια αυτά κατά τρόπο σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 40).

Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής, η Πολωνική και η Πορτογαλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίσουν, μέσω της εθνικής νομοθεσίας τους, τις συνέπειες αυτές κατά τρόπο σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης [25].

45. Το προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο αφορά δύο διακριτές περιπτώσεις, ανάλογα με το αν η αξίωση προβάλλεται από τους καταναλωτές ή εις βάρος τους. Θα εξετάσω και τις δύο περιπτώσεις χωριστά υπό το πρίσμα των αρχών που προανέφερα.

2. Αξίωση του καταναλωτή έναντι του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος

46. Ο A.S. υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι δικαιούται να ζητήσει αμοιβή από την Bank M. για την εκ μέρους της χρήση των μηνιαίων δόσεων του δανείου που ο ίδιος κατέβαλε στο πλαίσιο εκτελέσεως της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου.

47. Σκοπός της οδηγίας 93/13 είναι να παράσχει στους καταναλωτές ένα υψηλό επίπεδο προστασίας [26]. Η μνημονευόμενη στα σημεία 39 έως 41 των παρουσών προτάσεων νομολογία του Δικαστηρίου καθιστά σαφές ότι ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται διασφαλίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι ο καταναλωτής δεν δεσμεύεται από καταχρηστικές ρήτρες και ότι αποκαθίσταται στην πραγματική και νομική κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν αν εξέλιπε η εν λόγω ρήτρα.

48. Κατά τη δωδέκατη αιτιολογική σκέψη της, η οδηγία 93/13 θεσπίζει τη μερική και ελάχιστη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες, παραχωρώντας στα κράτη μέλη τη δυνατότητα, τηρουμένης της Συνθήκης, να παρέχουν στους καταναλωτές υψηλότερο επίπεδο προστασίας μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις περιεχόμενες στην οικεία οδηγία διατάξεις. Το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 αντανακλά αυτήν ακριβώς τη λογική.

49. Ως εκ τούτου, η οδηγία 93/13 δεν αντιτίθεται σε εθνικές νομοθετικές διατάξεις ή εθνική νομολογία ερμηνεύουσα τις διατάξεις αυτές, οι οποίες αναγνωρίζουν στους καταναλωτές δικαιώματα ευρύτερα από τα προβλεπόμενα στην εν λόγω οδηγία. Θεωρητικώς, τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέπουν στους καταναλωτές, σε περίπτωση ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου κατόπιν απαλοιφής των καταχρηστικών ρητρών της, να εγείρουν έναντι των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής των δόσεων του δανείου που καταβλήθηκαν στο πλαίσιό της πλέον των νόμιμων τόκων υπερημερίας. Συνεπώς, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, αν οι καταναλωτές έχουν δικαίωμα να εγείρουν τέτοιου είδους αξιώσεις και, εφόσον συντρέχει τέτοια περίπτωση, να αποφανθεί εξετάζοντάς τες επί της ουσίας.

50. Κατά τη διάταξη περί παραπομπής, η εθνική νομολογία και η πολωνική βιβλιογραφία επικαλούνται πολύ συχνά την έννοια του αδικαιολόγητου πλουτισμού ως νομική βάση στην οποία στηρίζουν τις προαναφερθείσες αξιώσεις. Εν προκειμένω, σε περίπτωση που ο A.S., κατόπιν της επιστροφής από την Bank M. των μηνιαίων δόσεων που καταβλήθηκαν στο πλαίσιο άκυρης συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση συνεπεία της συμβάσεως αυτής, εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να εξετάσει κατά πόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις για αδικαιολόγητο πλουτισμό, να προβεί σε όλες τις αναγκαίες πραγματικές διαπιστώσεις σε σχέση με το επίμαχο ζήτημα και να αντλήσει τα απαραίτητα συμπεράσματα εξ αυτών. Θα μπορούσε, ενδεχομένως, να γίνει ένας παραλληλισμός

[25] Πρβλ. αποφάσεις της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 84), και της 2ας Σεπτεμβρίου 2021, OTP Jelzálogbank κ.λπ. (C-932/19, EU:C:2021:673, σκέψη 49).

[26] Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, σκέψεις 37, 41 και 43).

με την απόφαση Kanyeba κ.λπ., όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι το ζήτημα αν περιστάσεις όπως οι επίμαχες στην υπόθεση εκείνη εμπίπτουν στο δίκαιο της εξωσυμβατικής ευθύνης δεν άπτεται της οδηγίας 93/13, αλλά του εθνικού δικαίου [27].

51. Όπως ορθώς παρατήρησε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Επιτροπή, το γεγονός ότι, σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, οι καταναλωτές μπορούν, θεωρητικώς, να εγείρουν αξιώσεις στηριζόμενοι στην έννοια του αδικαιολόγητου πλουτισμού δυνάμει του εθνικού δικαίου δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι οι αξιώσεις αυτές θα ευδοκιμήσουν. Σε αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να πληρούνται οι προβλεπόμενες στην πολωνική νομοθεσία προϋποθέσεις για την ευδοκίμηση των αγωγών αδικαιολόγητου πλουτισμού. Τα εθνικά δικαστήρια δύνανται, επίσης, να απορρίπτουν τέτοιες αγωγές όταν αυτές ασκούνται καταχρηστικώς.

52. Κατά τη γνώμη μου, η δυνατότητα που έχουν, κατά το εθνικό δίκαιο, οι δανειολήπτες να εγείρουν έναντι των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής των καταβληθεισών μηνιαίων δόσεων του δανείου και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας σε περίπτωση ακυρώσεως δανειακής συμβάσεως περιέχουσας καταχρηστικές ρήτρες, ουδόλως διακυβεύει την αποτελεσματικότητα της οδηγίας 93/13. Αντιθέτως, η δυνατότητα αυτή μπορεί να ενθαρρύνει τους δανειολήπτες να ασκήσουν τα δικαιώματα που αντλούν από την εν λόγω οδηγία ως καταναλωτές, αποτρέποντας παράλληλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα από τη συμπερίληψη καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις τους.

53. Είναι αληθές, όπως παρατηρεί η Bank M., ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 είναι διάταξη αναγκαστικού δικαίου, η οποία έχει ως σκοπό να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εισάγει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια ουσιαστική ισορροπία, ικανή να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα [28]. Φρονώ, ωστόσο, ότι η παρεχόμενη από το εθνικό δίκαιο δυνατότητα στον καταναλωτή να εγείρει, έναντι ενός επαγγελματία, πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής των ποσών που έλαβε ο επαγγελματίας στο πλαίσιο συμβάσεως που κηρύχθηκε άκυρη δεν διακυβεύει την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού. Όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στην απόφαση Banco Santander και Escobedo Cortés, από το άρθρο 3, παράγραφος 1, και από τη γενική οικονομία της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι η οδηγία αυτή δεν αποσκοπεί τόσο στη διασφάλιση συνολικής συμβατικής ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων όσο στην αποτροπή της δημιουργίας ανισορροπίας μεταξύ αυτών των υποχρεώσεων και δικαιωμάτων εις βάρος των καταναλωτών [29].

54. Στις γραπτές παρατηρήσεις της, η Επιτροπή επικαλείται, μεταξύ άλλων, το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13. Κατ' εμέ, το επίμαχο στην υπό κρίση υπόθεση ζήτημα δεν είναι ένας εθνικός κανόνας ο οποίος αποβλέπει στην ενίσχυση του επιπέδου προστασίας που παρέχει στους καταναλωτές η οδηγία 93/13 αλλά, αντιθέτως, η ερμηνεία ορισμένων διατάξεων γενικής εφαρμογής του αστικού κώδικα. Τέτοιου είδους διατάξεις δεν συνιστούν μέτρα τα οποία μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν τα κράτη μέλη δυνάμει του άρθρου 8 της οδηγίας 93/13 [30]. Εάν το εθνικό δικαστήριο ερμηνεύσει τις εν λόγω διατάξεις σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στο σημείο 49 των παρουσών προτάσεων, η ερμηνεία αυτή θα είναι, αν μη τι άλλο, σύμφωνη με τον επιδιωκόμενο από την οδηγία 93/13 σκοπό της προστασίας των καταναλωτών.

[27] Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, Kanyeba κ.λπ. (C-349/18 έως C-351/18, EU:C:2019:936, σκέψεις 72 και 73).

[28] Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[29] Απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Banco Santander και Escobedo Cortés (C-96/16 και C-94/17, EU:C:2018:643, σκέψη 69).

[30] Πρβλ. απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Banco Santander και Escobedo Cortés (C-96/16 και C-94/17, EU:C:2018:643, σκέψη 69).

55. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω παρατηρήσεων, φρονώ, όπως και ο A.S., ο Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής, η Πολωνική και η Πορτογαλική Κυβέρνηση [31] και η Επιτροπή, ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων από τον δικαστή κατά την οποία, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή είναι εξαρχής άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικούς συμβατικούς όρους, ο καταναλωτής, πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν προς εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, δύναται να εγείρει πρόσθετες αξιώσεις έναντι του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος συνεπεία της εν λόγω διαπιστώσεως. Στον εθνικό δικαστή εναπόκειται να εξακριβώσει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, αν οι καταναλωτές έχουν δικαίωμα να εγείρουν τέτοιου είδους αξιώσεις και, εφόσον συντρέχει τέτοια περίπτωση, να αποφανθεί εξετάζοντάς τες επί της ουσίας.

3. Αξίωση του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος έναντι του καταναλωτή

56. Η Bank M. υποστηρίζει ότι έχει το δικαίωμα να αξιώσει από τον A.S. όχι μόνον την επιστροφή του μεταφερθέντος δανειακού κεφαλαίου, πλέον των νόμιμων τόκων υπερημερίας, αλλά και αμοιβή για την εκ μέρους του χρήση του εν λόγω χρηματικού ποσού άνευ συμβατικής βάσεως για ορισμένο χρονικό διάστημα [32]. Η Bank M. υποστηρίζει ότι, θέτοντας στη διάθεση του A.S. ορισμένα κεφάλαια για πολλά έτη, του παρέσχε μια υπηρεσία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα η οποία έχει αυτοτελή οικονομική αξία, διακριτή από τη μεταφορά των κεφαλαίων [33]. Η αξίωσή της να λάβει αμοιβή για την παροχή της εν λόγω υπηρεσίας στηρίζεται, κατ' ουσίαν, στην έννοια του αδικαιολόγητου πλουτισμού.

57. Όπως και στην περίπτωση των καταναλωτών που εξετάστηκε προηγουμένως, εναπόκειται, καταρχήν, στον εθνικό δικαστή να κρίνει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, αν, κατόπιν της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου για τον λόγο ότι περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα μπορεί να εγείρει έναντι του καταναλωτή πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής του μεταφερθέντος δανειακού κεφαλαίου και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας. Ωστόσο, αντιθέτως προς τη λύση που προτείνω όσον αφορά τις αξιώσεις του A.S., για τους λόγους που παραθέτω στα επόμενα σημεία των παρουσών προτάσεων φρονώ ότι η Bank M. δεν δικαιούται να προβάλει τέτοιου είδους αξιώσεις.

58. Καταρχάς, επισημαίνω ότι ενδεχόμενη ακύρωση της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου θα οφείλεται στην εκ μέρους της Bank M. συμπερίληψη καταχρηστικών ρητρών στην εν λόγω σύμβαση. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή στις γραπτές παρατηρήσεις της, λαμβανομένης υπόψη της γενικώς αποδεκτής νομικής αρχής nemo auditur propriam turpitudinem allegans, ουδείς συμβαλλόμενος δύναται να αντλήσει οικονομικό όφελος από κατάσταση η οποία δημιουργήθηκε εξαιτίας της δικής του παράνομης συμπεριφοράς. Ειδικότερα, εάν ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα υποστεί κάποια δυσμενή συνέπεια από την ακύρωση συμβάσεως

[31] Η Πορτογαλική Κυβέρνηση φρονεί ότι τόσο οι καταναλωτές όσο και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δικαιούνται να εγείρουν τέτοιου είδους αξιώσεις. Η Bank M. υποστηρίζει ότι τα συμβαλλόμενα στη δανειακή σύμβαση μέρη έχουν το δικαίωμα «να προβάλλουν αξιώσεις οι οποίες δεν έχουν ως σκοπό να ευνοήσουν τους καταναλωτές αλλά να αποκαταστήσουν την πραγματική ισότητα μεταξύ των συμβαλλομένων και, ιδίως, να αξιώσουν την απόδοση του αδικαιολόγητου πλουτισμού».

[32] Η Bank M. φαίνεται να περιλαμβάνει σε αυτές τις πρόσθετες αξιώσεις και την αμοιβή για ορισμένες παρεπόμενες υπηρεσίες που συνδέονται με τη διαχείριση του ενυπόθηκου δανείου, όπως, μεταξύ άλλων, την επεξεργασία των πληροφοριών που παρατίθενται στην αίτηση δανείου, τον έλεγχο της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη, την είσπραξη των δόσεων του δανείου, την παρακολούθηση του υπολοίπου και την επικαιροποίηση του χρονοδιαγράμματος.

[33] Στη διάταξη περί παραπομπής, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι οι Πολωνοί νομομαθείς στην πλειονότητά τους έχουν την άποψη ότι η διάκριση αυτή είναι τεχνητή και ότι υπάρχει μία μόνο υπηρεσία, ήτοι η μεταφορά κεφαλαίων.

ενυπόθηκου δανείου που περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, δεν δικαιούται να αποζημιωθεί για την εν λόγω συνέπεια, διότι αυτή οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στη δική του παράνομη συμπεριφορά.

59. Επιπλέον, επισημαίνω ότι αν, σε μια περίπτωση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, επιτρεπόταν στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα να εγείρει έναντι του καταναλωτή πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής του δανειακού κεφαλαίου πλέον των νόμιμων τόκων υπερημερίας, ιδίως δε να διεκδικήσει την καταβολή αμοιβής για τη χρήση του κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσεως, τούτο θα στερούσε από την οδηγία 93/13 την αποτελεσματικότητά της και θα είχε ένα αποτέλεσμα που δεν θα ήταν σύμφωνο με τους επιδιωκόμενους από την οδηγία σκοπούς.

60. Όπως υπογραμμίζουν ο A.S., ο Συνήγορος του Πολίτη, ο Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής και η Επιτροπή, η παροχή της δυνατότητας αυτής θα υπονόμευε το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει να προσδώσει το άρθρο 6, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, στη διαπίστωση καταχρηστικών ρητρών σε συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ καταναλωτών και επαγγελματιών[34]. Τούτο συνάγεται από την απόφαση Banco Español de Crédito του Δικαστηρίου, με την οποία κρίθηκε ότι αν τα εθνικά δικαστήρια είχαν την εξουσία να αναθεωρούν το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιλαμβάνονται σε τέτοιες συμβάσεις, η άσκηση της ευχέρειας αυτής θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμα και αν κηρυχθούν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να τροποποιηθεί από το εθνικό δικαστήριο κατά τρόπο που να εξασφαλίζει το συμφέρον των επαγγελματιών. Η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλε, συνεπώς, στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση της εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές[35]. Ομοίως, σε υποθέσεις όπως η προκείμενη, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δεν θα αποτρέπονταν από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών στις δανειακές συμβάσεις που συνάπτουν με τους καταναλωτές αν, παρά την ακύρωση των εν λόγω συμβάσεων, μπορούσαν να χρεώνουν στους καταναλωτές αμοιβές στο ύψος της αγοραίας αξίας για τη χρήση του δανειακού κεφαλαίου. Η κατάσταση αυτή θα μπορούσε ακόμη και να καταστήσει κερδοφόρα για το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα την επιβολή καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές. Αν μη τι άλλο, τούτο θα μείωνε σημαντικά τον οικονομικό κίνδυνο που θα διέτρεχε ενδεχομένως το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα προβαίνοντας στη συγκεκριμένη ενέργεια.

61. Ο A.S. και ο Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής ορθώς υποστηρίζουν επίσης ότι, αν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα μπορούσαν να εγείρουν έναντι των καταναλωτών πρόσθετες αξιώσεις πέραν της επιστροφής του δανειακού κεφαλαίου πλέον των νόμιμων τόκων υπερημερίας, τούτο θα μπορούσε να διακυβεύσει την αποτελεσματικότητα της προστασίας που παρέχει η οδηγία 93/13 στους καταναλωτές. Στην υπό κρίση υπόθεση, καθίσταται προφανές τόσο από τις γραπτές όσο και από τις προφορικές παρατηρήσεις του A.S. και της Bank M. ότι οι αξιώσεις της τελευταίας έναντι του πρώτου για καταβολή αμοιβής λόγω της άνευ συμβατικής βάσεως χρήσης του δανειακού κεφαλαίου ανέρχονται στο ποσό των 192 812,51 PLN (περίπου 41 484,26 ευρώ), το οποίο αντιστοιχεί σχεδόν στα δύο τρίτα του δανειακού κεφαλαίου. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής επισήμανε ότι γνωρίζει περιπτώσεις στην Πολωνία στις οποίες το ποσό που αξιώνουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα από τους καταναλωτές ως αμοιβή υπερβαίνει το ύψος της χορηγηθείσας πίστωσης. Αν η δυνατότητα των καταναλωτών να μη δεσμεύονται από τις καταχρηστικές ρήτρες τελούσε υπό την προϋπόθ-

[34] Βλ., επίσης, σημείο 39 των παρουσών προτάσεων.

[35] Απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 69).

εση καταβολής ενός τόσο υψηλού ποσού ως αμοιβή, τότε είναι πολύ πιθανό ότι θα ήταν προτιμότερο να εκτελέσουν την περιέχουσα καταχρηστικές ρήτρες σύμβαση παρά να επιδιώξουν να ασκήσουν τα απορρέοντα από την οδηγία 93/13 δικαιώματά τους. Επιπλέον, όπως επισήμανε ο A.S. στις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις του, δεδομένου ότι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διενεργούν τους υπολογισμούς τους βάσει κριτηρίων τα οποία είναι αδιαφανή και περίπλοκα και εισάγουν διακρίσεις, οι δανειολήπτες δεν είναι, γενικώς, σε θέση να υπολογίσουν επακριβώς το ποσό που θα μπορούσε να αξιώσει το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα προτού αποφασίσουν αν είναι προς το συμφέρον τους να προσβάλουν το κύρος των καταχρηστικών ρητρών. Θα μπορούσε, επίσης, να προστεθεί ότι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως η Bank M. στην υπό κρίση υπόθεση, υποστηρίζουν γενικώς την άποψη ότι είναι άμεσα απαιτητά τα ποσά που φέρεται να οφείλουν οι καταναλωτές ως αμοιβή για την άνευ συμβατικής βάσεως χρήση του δανειακού κεφαλαίου. Αντιθέτως, στην περίπτωση δανειακής συμβάσεως, οι δόσεις καταβάλλονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, παρέχοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στον δανειολήπτη τη δυνατότητα να σχεδιάσει την αποπληρωμή του δανείου. Όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι ικανοί να αποθαρρύνουν τους καταναλωτές από την άσκηση των δικαιωμάτων που τους παρέχει η οδηγία 93/13.

62. Φρονώ επίσης ότι δεν ευσταθεί το επιχείρημα που προέβαλαν η Bank M. και ο Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής ότι, αν γινόταν δεκτό ότι το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν δικαιούται να διεκδικήσει από τον A.S. αμοιβή για την άνευ συμβατικής βάσεως χρήση του δανειακού κεφαλαίου, τούτο θα ισοδυναμούσε με χορήγηση «δωρεάν πιστώσεως» για την ανέγερση κατοικίας. Πρώτον, η κατάσταση αυτή αποτελεί τη φυσιολογική συνέπεια της αναδρομικής (ex tunc) ακυρώσεως της δανειακής συμβάσεως κατόπιν της απαλοιφής των περιεχόμενων σε αυτήν καταχρηστικών ρητρών. Δεύτερον, όπως ορθώς επισημαίνει η Πολωνική Κυβέρνηση στις γραπτές παρατηρήσεις της, η εκ μέρους του επαγγελματία απώλεια των αναμενόμενου από την εκτέλεση της δανειακής συμβάσεως κέρδους, σε περίπτωση παραβιάσεως των υποχρεώσεων που υπέχει δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, δεν αποτελεί καινοφανές χαρακτηριστικό της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με την προστασία των καταναλωτών. Για παράδειγμα, με την απόφαση Home Credit Slovakia, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τον αναλογικό χαρακτήρα εθνικής νομοθετικής ρυθμίσεως η οποία προέβλεπε έκπτωση του δανειστή από το δικαίωμά του εισπράξεως τόκων και εξόδων σε περίπτωση μη αναγραφής, σε σύμβαση χορήγησης πιστώσεως, ορισμένων από τα στοιχεία που απαιτούνται από την οδηγία 2008/48 [36].

63. Η Bank M. και η επιτροπή εποπτείας του χρηματοπιστωτικού τομέα υποστηρίζουν, επίσης, ότι θα απειλείτο η σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών στην Πολωνία και σε ολόκληρη την Ένωση αν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στερούνταν τη δυνατότητα να αξιώνουν αμοιβή για την άνευ συμβατικής βάσεως χρήση δανειακού κεφαλαίου σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη. Το συγκεκριμένο επιχείρημα ουδεμία βαρύτητα έχει στο πλαίσιο της ερμηνείας της οδηγίας 93/13, ο σκοπός της οποίας δεν συνίσταται στη διατήρηση της σταθερότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών αλλά, πρωτίστως, στην προστασία των καταναλωτών. Εν πάση περιπτώσει, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ως οντότητες που έχουν συσταθεί εντός ορισμένης έννομης τάξης, οφείλουν να οργανώνουν τις υποθέσεις τους κατά τρόπο σύμφωνο προς το σύνολο των διατάξεων της εν λόγω έννομης τάξης.

[36] Οδηγία 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66). Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, σκέψη 71), και, στο ίδιο πνεύμα, διάταξη της 16ης Νοεμβρίου 2010, Pohotovosť (C-76/10, EU:C:2010:685, σκέψη 76).

64. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω παρατηρήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο, όπως και ο A.S., ο Συνήγορος του Πολίτη, ο Χρηματοοικονομικός Διαμεσολαβητής, η εισαγγελία πρωτοδικών Βαρσοβίας – Śródmieście[37], η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, να αποφανθεί ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων από τον δικαστή κατά την οποία, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή είναι εξαρχής άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικούς συμβατικούς όρους, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν προς εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, δύναται να εγείρει έναντι του καταναλωτή πρόσθετες αξιώσεις συνεπεία της εν λόγω διαπιστώσεως.

V. Πρόταση

65. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο ερώτημα που υποβλήθηκε από το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας, – Śródmieście, Βαρσοβία, Πολωνία) ως ακολούθως:

1) Τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές,

   έχουν την έννοια ότι:

   δεν αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων από τον δικαστή κατά την οποία, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή είναι εξαρχής άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικούς συμβατικούς όρους, ο καταναλωτής, πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν προς εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, δύναται να εγείρει πρόσθετες αξιώσεις έναντι του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος συνεπεία της εν λόγω διαπιστώσεως.

   Στον εθνικό δικαστή εναπόκειται να εξακριβώσει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, αν οι καταναλωτές έχουν δικαίωμα να εγείρουν τέτοιου είδους αξιώσεις και, εφόσον συντρέχει τέτοια περίπτωση, να αποφανθεί εξετάζοντάς τες επί της ουσίας.

2) Τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13

   έχουν την έννοια ότι:

   αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων από τον δικαστή κατά την οποία, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή είναι εξαρχής άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικούς συμβατικούς όρους, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν προς εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, δύναται να εγείρει έναντι του καταναλωτή πρόσθετες αξιώσεις συνεπεία της εν λόγω διαπιστώσεως.

[37] Ο Συνήγορος του Πολίτη και η εισαγγελία πρωτοδικών Βαρσοβίας – Śródmieście είναι της άποψης ότι ούτε οι καταναλωτές ούτε τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δικαιούνται να εγείρουν τέτοιου είδους αξιώσεις.